

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

A dangerous method

Psychoanalysis goes Hollywood

JENS DE VLEMINCK

Op 3 januari 2012 ging in de schaduw van het nog in kerstverpakking gehulde Brussels Atomium de jongste film van David Cronenberg in avant-première. Na het filmfestival van Venetië en een doortocht in de Verenigde Staten en Frankrijk bereikt Cronenbergs langverwachte opus nu ook de Belgische en Nederlandse zalen.¹ Dat de gerenommeerde cultregisseur, bekend van het betere horrorwerk als *Crash* (1996) en *Spider* (2002), met *A dangerous method* (2011) een voor zijn doen wel heel bijzondere film heeft gemaakt, is wellicht een understatement. Gedocumenteerd door de gelijknamige studie (Kerr 2012), serveert Cronenbergs adaptatie van John Hamptons theaterstuk *The talking cure* (2002) ons een *tranche de vie* van Sabina Spielrein (1885-1942), een van de vrouwelijke pioniers van de psychoanalyse. Cronenberg laat de monsters dit keer achterwege en opteert voor een strak geregisseerd psychologisch kostuumdrama. Onder het rimpelloze oppervlak van victoriaanse *Salonfähigkeit* gaan de innerlijke demonen van de protagonisten echter niet minder heftig tekeer. En laat deze hoofdfiguren nu net niet de minsten zijn, namelijk Sigmund Freud en Carl Gustav Jung. Jungs vermeende verhouding met zijn patiënte — en latere studente en collega-psychiater — Spielrein, vormt de centrale verhaallijn. Deze laatste biedt echter tegelijkertijd een verdere inkijk in de interne keuken van de psychoanalytische *Sache*, inclusief het ontstaan en het tot een kookpunt komen van een van de befaamdste ruzies uit haar geschiedenis, resulterend in Jungs vader-

moord op Freud. Het is wellicht de eerste keer dat het commerciële filmcircuit een podium geeft aan de driehoeksrelatie van Spielrein, Jung en Freud. Opmerkelijk in tijden van Freud-pest en psychoanalyse-bashen, toch?

De film opent krachtig met de gedwongen opname van een achttienjarige Russische patiënte in Burghölzli. Een hysterisch tierende en wild om zich heen schoppende Sabina (Keira Knightley) wordt de Zürichse publieke instelling binnen geëscorteerd. Ze maakt er kennis met de haar toegewezen arts: Dr. Jung (Michael Fassbender), nog groen achter de oren. Deze laatste informeert haar over de voorgeschreven nieuwe behandelmethode van Dr. Freud uit Wenen. Tijdens de eerste sessies van de *talking cure*, waaraan Jung Sabina als proefkonijn onderwerpt, vernemen we dat Sabina's hysterische grimassen en krampen gepaard gaan met een extreme lustbeleving aan elke vorm van vernedering. Cronenberg toont meesterlijk hoe Sabina's masochistische fantasieën en dito relatie met haar vader zich herhalen in de overdracht en hoe de onervaren Jung zich daar, als door de lokroep van een sirene verschalkt, tegenoverdrachtelijk in laat meezuigen. De zichtbaar ongemakkelijke eerste contacten tussen arts en patiënte evolueren al snel tot een hartstochtelijke liefdesrelatie van aantrekken en afstoten. Leiden de 'gesprekken' bij Sabina tot een genezing door liefde, dan confronteren ze Jung met zijn eigen innerlijke demonen, inclusief twijfels over de echtelijke trouw en de loyaliteit aan zijn zich zienderogen uitbreidende gezin. Op een ingenieuze manier introduceert Cronenberg op dit moment *enfant terrible* Otto Gross (Vincent Cassel). Jungs patiënt en collega is de duivel-in-het-dooisje van dienst. Gross verdwijnt spoorloos nadat hij Jung heeft overgehaald om

zijn resterende professionele reserves te laten varen en zich ongeremd over te geven aan zijn driften. Cronenberg gaat gretig in op Kerrs interpretatie van Sabina's dagboeken en brieven als zou de relatie met Jung allerminst platonisch zijn geweest, getuige de niets aan de verbeelding overlatende, masochistisch getinte vrijscènes. *Panem et circenses*, kan men denken. Maar misschien impliceert de seksuele relatie precies de lakmoesproef voor Sabina's overwinning op de hysterie?

Naarmate de film vordert, komt ook Freud (Viggo Mortensen) prominenter op de voorgrond. Is Spielrein aanvankelijk voor Jung slechts een goed alibi om Wenen te consuleren, dan zoomt Cronenberg gestaag verder in op de stimulerende, intellectuele gedachtewisselingen en de hoogoplopende discussies tussen Freud en Jung. Van de beate doch kritische bewondering van het eerste contact blijft bij Jung na de gezamenlijke reis naar Amerika — waar we onder meer Freuds 'lievelingszoon' Sándor Ferenczi zien opduiken — al gauw geen spaander meer heel. De aanleiding van Jungs narcistische krenking is Freuds weigering van een wederkerige analyse. Maar al gauw is duidelijk dat er veel meer op het spel staat. De theoretische meningsverschillen inzake onder meer de status van de libido doen hun relatie snel evolueren tot een vleesge worden *Totem en taboe*. Freud, die zich er — toen reeds — terdege van bewust was dat de psychoanalyse het in wetenschappelijke kringen uiterst moeilijk zou krijgen, wil niets weten van Jungs metafysische *Schwärmerie*. Cronenberg zet Freud neer als een kettingrokende en hyperrealistische rationalist, die zijn patiënten inzicht wil verschaffen in hun persoonlijke situatie om deze in vrijheid te accepteren. Jung contrasteert daarmee als een irrationele idealist die illusies najaagt in plaats van deze te doorprikken. Hoewel de brokken tussen de tenoren nooit meer te lijmen vallen, fungeert Spielrein als een ietwat goedgelovige bruggenbouwster tussen beiden, vergeefs

hopend op een ultieme verzoening van botsende ideeën en ego's.

A dangerous method geeft in een relatief kort tijdsbestek een boeiende schets van een van de cruciale doch lang verdonkeremaande episoden uit de beginjaren van de psychoanalyse. Via opnames op onder meer het plein voor het Natuurhistorisch Museum, in de Berggasse 19 (Wenen) en in het Burghölzli (Zürich) krijgt de kijker een beklijvende impressie van hoe het er meer dan honderd jaar geleden (mogelijk) aan toe moet zijn gegaan. Van Cronenbergs gedegen zorg voor authentieke sfeerscheping getuigen de indrukwekkende replica van Freuds met sigarenrook gevulde studeerkamer en de met een meticuleus oog voor historisch detail gekozen kostuums en rekwisieten. Samen met de doorleefde acteerprestaties van hoofdrolspelers die in lang uitgesponnen doch allerminst vervelende dialogen rijkelijk putten uit de literair hoogstaande briefwisseling tussen Freud en Jung, maakt dit *A dangerous method* tot een *must see* voor elkeen die enigszins geïnteresseerd is in de psychoanalyse en haar fascinerende geschiedenis. Hoewel de uiterst kritische kijker aanvankelijk een *unheimliche* ervaring kan hebben bij het aanhoren van de protagonisten in de taal van het door Freud zo vervloekte Amerika, wordt men al snel bij de kraag gevat door de fascinerende plot met onvervalste Hollywoodallures. De realiteit is dikwijls verbluffender dan fictie, zal menig analyticus stilzwijgend weten te beamen.

Literatuur

KERR, J. (2012 [1993]). *A dangerous method*. Londen: Atlantic Books.

Noot

- 1 De film speelt in de Nederlandse bioscopen vanaf 15 maart 2012.